

Зруйнаваныя надзеі

Вялікая Айчынная вайна прынесла страты амаль у кожную сям'ю. Не выключэнне і сям'я Якуба Коласа. Адзін з трох яго сыноў, Юрый, які на той час служыў у войску, дадому не вярнуўся. Письменнік спадзяваўся да апошняга. Нават у 1945 годзе ён працягваў чакаць свайго Юрку, спадзяваўся, што хлопец мог трапіць у палон. Калі надзеі зніклі, у памяць пра сына класік пасадзіў побач з сядзібай дуб.

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа ў хуткім часе плануецца правесці выстаўку, прысвечаную менавіта сярэдняму сыну письменніка.

Фота Яўгена ПРЭСЦІКАГА.

Ужо на трэці дзень вайны згарэў дом Коласа, у які сям'я засялілася ў 1927 годзе. Дзякуючы сучасным тэхналогіям удалося стварыць трохмерную мадэль як самога будынка, так і сумежных вуліц. Пасля 3 ліпеня відэастужку можна будзе паглядзець у музеі.

Як заўважыла праўнучка Коласа, галоўная захавальніца фондаў літаратурна-мемарыяльнага музея Васіліна Міцкевіч, на жаль, тады нічога не ўдалося выратаваць. Захаваліся толькі сейф з чарачкамі — падарункам Янкі Купалы Якубу Коласу на сярэбранае вяселле, абгарэлы гадзіннік, які належаў жонцы письменніка (цяпер ён захоўваецца ў сям'і), і кубачак, што знайшлі на папалішчы. Згарэлі ў тым ліку рукапісы і творы, якія яшчэ не былі апублікаваныя. Дом быў вельмі прыгожы, з густым аформленнем, з распіснымі столімі. З аздабленнем будынка сужэнцам дапамагаў брат Марыі Дзмітрыеўны Аляксандр. Захаваліся архіўныя матэрыялы, дзе сябры і знаёмыя згадваюць, як выглядалі пакоі письменніка. І хочацца верыць, што новыя тэхналогіі, няхай і віртуальна, дапамогуць наведвальнікам трапіць у будынак, дзе класік правёў найлепшыя гады свайго жыцця.

У планах установы таксама аднаўленне даваеннага кабінета письменніка.

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ.

Рэканструкцыя

«Бабруйскі кацёл» пад вёскай Шчаткава

Фарсіраванне ракі, баі пяхоты, танкавае наступленне, падтрымка авіяцыі, залпы гармат... Усё гэта на выхадных убачылі наведвальнікі ваенна-патрыястычнага злёту «Бабруйскі кацёл», дзе аднаўлялі падзеі чэрвеня 1944 года. Тады паблізу вёскі Шчаткава адбыліся жорсткія баі за пераправу праз Бярэзіну. Бітва за мост стала завяршальным этапам Бабруйскай наступальнай аперацыі.

Дзея пачалася з фарсіравання савецкімі салдатамі заходняга берага ракі, адкуль яны накіраваліся ў разведку. Немцы ў гэты час адпачывалі

ў вёсцы і не чакалі атакі менавіта з гэтага флангу. Вораг адступіў у лес. Савецкія салдаты займаюць Шчаткава і рыхтуюцца сустрэць контратаку немцаў з лесу...

Бабруйскі напрамак быў вельмі важны ў аперацыі «Баграціён». Авалоданне горадам над Бярэзінай адкрывала войскам Першага Беларускага фронту, якія знаходзіліся на паўднёва-ўсходнім тэатры баявых дзеянняў, прамы шлях на Мінск, падкрэсліваюць у ваенна-гістарычнай установе «Клуб баявой славы», адным з арганізатараў рэканструкцыі. За бітву каля Шчаткаўскага моста васьмярым байцам было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза, прычым двум — пасмяротна.

Радыстка Чаркашына, напрыклад, уступіла ў няроўны бой з немцамі, чатырох з якіх расстраляла ва ўпор і аднаго раніла. Разам з камандзірам яны трапілі ў акружэнне. Чаркашына суткі па балотах выносіла параненага камандзіра. Яе вобраз у інсцэніроўцы гістарычнай з'явы стаў адным з цэнтральных, падкрэслілі ўдзельнікі рэканструкцыі. А выконвала ролю гераіні Ала Грынкевіч з ваенна-гістарычнага клуба «Эпоха», якая і з рацыяй, і з аўтаматам спраўлялася на «выдатна». Усяго ў тэатралізацыі бою ўдзельнічалі прадстаўнікі 30 клубаў з Беларусі, Расіі і Чэхіі.

Як падкрэсліваюць арганізатары і ўдзельнікі, галоўнае, каб такія мерапрыемствы былі «за грошы, але не пра грошы», каб не ператварыць гістарычныя рэканструкцыі ў цыркавое прадстаўленне і не зрабіць галоўнай мэтай заробак. Тут іншая мэта — нагадаць пра гісторыю, якая, калі яе забываеш, мае ўласцівасць паўтарацца. Нездарма ж непадалёк ад вёскі Шчаткава на мемарыяле перад могілкамі нямецкіх салдат напісана, што «пахаваныя тут заклікаюць да міру»...

Ірына СІДАРОК, фота аўтара.

РЭКА ВАЙНЫ І МІРУ ў ДЭТАЛЯХ

Асэнсоўваць вайну і яе наступствы можна з розных ракурсаў: праз даследаванні, кнігі, мастацкія і дакументальныя кінафільмы. Магчыма зрабіць гэта, наведваючы экспазіцыю ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы «У агні вайны. Гісторыя адной таполі», якая будзе працаваць да 24 ліпеня. Гэтая выстаўка — нібы падарожжа ў часе, бо дазваляе ўбачыць, як шмат усяго змянілася, і згадаць мінулае па знаходках апантаных людзей. Такім можна лічыць гісторыка, навуковага супрацоўніка музея Паўла КАРАЛЁВА, які ў дзень адкрыцця правёў экскурсію для першых наведвальнікаў.

— Выстаўка ў нас адкрылася 22 чэрвеня, у дзень, які нагадвае пра тое, што 80 гадоў таму пачалася Вялікая Айчынная вайна. Першая моцная бамбёжка Мінска трапіла якраз на гэты раён. Дом Янкі Купалы стаў фактычна на месцы музея, у якім мы знаходзімся сёння. Ён згарэў, — распавядае Павел Каралёў. — Два гады таму, калі вяліся земляныя работы вакол музея, знайшлі падмуркі. Некаторыя з іх бачныя з боку вуліцы адразу за музеем. У экспазіцыі можна паглядзець якраз тыя рэчы, якія да нядаўняга часу знаходзіліся ў зямлі пасля той бамбёжкі. Удалося іх адшукаць, і цяпер яны даступныя для азнаямлення.

Вера ў Перамогу і надзея на тое, што настане мірнае жыццё, знайшлі адбітак у паэзіі і публіцыстыцы Янкі Купалы. Аднак беларускі класік не дажыў да тых часоў, бо загінуў у чэрвені 1942 года. І як ён імкнуўся словам падтрымаць дух народа ў той цяжкі перыяд, так і сёння

людзі жадаюць аднаўляць і захоўваць кожны экспанат, які можа больш раскажаць пра майстра слова. Выставачны праект «У агні вайны. Гісторыя адной таполі» адразу з уваходу сустракае і знаёміць з цікавінкамі. Вось у вітрыне — фотаздымак, на якім відовішча сталіцы пасля бамбёжкі, гліняная цацка, шэраг шкляных бутэлек, кафля, дзвярны званок — цяпер толькі адгалоскі ранейшага жыцця і нечаканага яго зруйнавання. Прадметы, прадстаўленыя навокал, Павел Каралёў ратаваў ад забыцця і знікнення, калі падчас рэканструкцыі парку яны маглі апынуцца на сметніку. Вось, напрыклад, фрагменты посуду, знойдзеныя ў раёне Тэатра оперы і балета на Троіцкай гары. Менавіта там у 1940 годзе адзначалі юбілей творчай дзейнасці Купалы...

А калі аказваешся ў зале асноўнай экспазіцыі, гісторыя абрастае новымі фактамі, фарбамі і падзеямі. Вялікая выява, на якой тая самая

таполя, што расла каля дома письменніка, нібы хісткі мас-ток паміж мінулым і цяперашнім. Як распавядае Павел Каралёў, часта дом Янкі Купалы называлі домам пад таполяй. І калі гэты раён згарэў на трэці дзень вайны, 24 чэрвеня, то дрэва выжыла. Яно абгарэла з аднаго боку, але не загінула. Таполя засталася — нібы сімвал, што памяць пра яе гаспадары тут застанецца...

У вітрынах сутракаюцца рэчы са згарэлага дома паэта. Кафля, кубачак і сподак (ёсць гісторыя, што калі гэты набор аднойчы паказалі Уладзіславе Францаўне, жонцы Купалы, то яна расплакалася, бо пазнала посуд, які быў у іх доме), часткі шкляной папалішкі, з якой увогуле пачаўся пошук усіх астатніх экспанатаў праекта.

Вось на фотаздымку маці Янкі Купалы, яна любіла сядзець пад таполяй і крышыць крышаны (гэта бульбяны суп, запраўлены салам), на іншым фота — паэт падчас сустрэчы з журналістамі. Знаходзіцца тут і скульптура Льва Гумілёўскага «Развітанне».

— Купала больш за ўсё шкадаваў, што маці яго засталася ў Мінску і што ён не змог яе вывезці. Для яго гэта быў боль. І другое, велізарная калекцыя кніг, аўтографу — усё гэта загінула ў палымі вайны, — працягвае апавед Павел Каралёў. —

Уявіце сабе, бамбёжка, гараць дамы, б'ецца посуд... Шмат аскепкаў яго можна ўбачыць тут.

Дарэчы, на той самай сустрэчы з журналістамі ў 1941-м, што адлюстравана на здымку, паэт сказаў: «Вораг знойдзе магілу ў нашай зямлі». Але гэта супярэчыла перакананню, якое тады існавала, што ворага савецкае войска будзе біць на яго зямлі. Купалу патэлефанавалі і папрасілі ўнесці праўку ў гэтую фразу, на што паэт не пагадзіўся. Ён прадчуваў, разумеў, што будзе менавіта так, як ён кажа, і вайна пройдзе на нашай тэрыторыі.

У наступнай вітрыне размясціліся рэчы з лазні Плаўскага: кафля белага колеру, цукерачніца ці, можа, падстаўка для садавіны і іншае. Знаходкі з парку Янкі Купалы — статуетачкі, падковы... Дом заўсёды прымаў гасцей, сяброў. Вось на фотаздымку 1928 года бачым домік пісьменнікаў, сярод якіх Купала, Колас, Уладзіслава Францаўна, Міхась Зарэцкі, Алесь Дудар і многія іншыя. Можна ўбачыць медыцынскія колбы, верагодна, Стэфана Луцкевіча — ён быў урачом і ўратаваў паэта па просьбе яго маці падчас няўдалай спробы самагубства. Сярод знаходак з раёна Тэатра оперы і балета — бутэлек, напалову абпаленая, плітка з прыгожым узорам (на думку гісторыка, можа, нават з Троіцкага кас-

Знаходкі з Траецкай гары.

цёла), цацачны пісталецкі. Як рэха былых падзей.

Асаблівым акцэнтам можна лічыць графічную работу Анатоля Александровіча «Першыя дні вайны», дзе адлюстраваны якраз раён Тэатра оперы і балета ды падзеі, звязаныя з яго знішчэннем і руйнаваннем. Фотаздымак са скарбам, які знайшоў Павел Каралёў, дзе манеты, зубная каронка, пярсцёнак і ланцужок. І варта падумаць, што той, каму яны належалі, ужо не верне свайго багацця ці не знойдзе нарабаванае. І становіцца сумна ад разумення трагічнасці гісторыі. Кавалачак калючага дроту за шклом вітрыны... Фота-

здымак сям'і Шкляевых, якія глядзяць з акна на былой вуліцы Садовай — рэальнасць мірнага жыцця амаль стогадовай даўнасці. Уражвае су-седства рэчаў, якія асацыююцца з мірным існаваннем, і тых, што сведчаць пра трагічныя наступствы вайны. Завяршаецца экспазіцыя адной з работ Льва Гумілёўскага «Апошняя развітанне з Янкам»: помнік загінуламу паэту і схіленая над ім ягоная ўдава. Зноў напамін, што трэба берагчы памяць пра вайну, каб больш не паўтаралася трагедыя такога маштабу.

Алена ДРАПКО, фота аўтара.